

Yeni Bilgiler Işığında Trabzonlu Köseç Ahmed Dede

In the Light of new Information Ahmed Dede with little beard from Trabzon

Ali ÜREMİŞ *

Özet

Bu makalede, Mevlevî tarihi ile âdâb ve erkâmı hususunda kaynak olarak da nitelenebilecek eserler arasında önemli bir yeri bulunan “*et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkati'l-Mevleviyye*” adlı risalenin müellifi Trabzonlu Köseç Ahmed Dede (öl. 1777)'nin, bugüne kadar karanlık ve karışıklıklar içerisinde kalan yönleri ortaya konularak, yeni bilgiler ışığında hayatı aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Köseç, Ahmed Dede, Şeyh Gâlib, Mevlevî, Trabzon

Abstract

In this article, in the light of new information, Ahmet Dede's life who is the author of “*et Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkâti'l-Mevleviyye*”, which will be also accepted as a source of Mevlevî's etiquette and rule, hasbeen tried to tell by being put forward up to now the aspects being darkness and turmoil.

Key Words

Köseç, Ahmed Dede, Şeyh Gâlib, Mevlevî, Trabzon.

* Uzm. Dr., Selçuk Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Ana Bilim Dalı.

Bilindiği gibi Mevlâna'nın yaşadığı XIII. yy'da sadece Selçuklu Türkiye'si değil tüm İslâm âlemi, bir taraftan Moğol istilâ ve zulmü altında inlerken, bir taraftan da bu kasırganın önüne katıp sürüklediği her türlü fikrî cereyan ve tasavvufî akımın mücadele sahası hâline gelmişti. Dolayısıyla Anadolu'nun hem maddî hem de manevî yönden ıstırap içerisinde kıvrandığı bir zamanda Konya'ya yerleşen Mevlâna, gönüllere âdetâ su serpmiştir.¹ Mevlâna'nın vefatından sonra onun felsefesini kurumsallaştıran oğlu Sultan Veled tarafından teşekkül ettirilen Mevlevîlik; asırlarca Osmanlının hüküm sürdüğü üç kıtada tasavvufî sanat ve edebiyata varıncaya kadar, İslâm medeniyetinin silinmez izler bırakmasında önemli bir hisse sahibi olmuştur. Bu hissede tabiatıyla, ilhamını Mevlâna'dan, dolayısıyla da İslâm'dan alan eserlerin ciddî bir katkısı bulunmaktadır.

Mevlevîliğin âdâb ve erkânını meydana çıkarma dolayısıyla kaynak özelliğine sahip olma açısından, Trabzonlu Köseç Ahmed Dede'nin² *et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatî'l-Mevleviyye* adlı te'lifinin (ve bu eseri şerh eden Şeyh Gâlib'in *es-Sohbetü's-Sâfiye* isimli ta'lîkatının) ehemmiyetinin tam olarak farkına varıldığıнын söylenmesi epeyce zordur.

Mevlevîlerce meşhur ve muteber eserler arasında önemli bir yeri bulunan risalenin müellifi Ahmed Dede'nin fazla bilinmemesi ise, hâliyle söz konusu eserin de gözden uzak kalmasına neden olmuştur. Eserin, XVIII. yy'da yaşayan müellifi hakkındaki malûmatın az olması yetmezmiş gibi ad ve lâkap benzerlikleri yüzünden muasırlarının yanı sıra önceki asırdakilerle de karıştırılmasına yol açan bilgiler de konuyu, her el atanın biraz daha içinden çıkılmaz hâle dönüştürmesine sebep olmuştur. Bu bakımdan, onun eserlerinden önce şahsiyetinin meydana çıkarılması âdetâ bir zaruret hâlini almıştır. Bu husustaki karışık-

¹ Bkz. F. Köprülü, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1994, s.63vd,89vd; M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimâî Tarihi I*, İstanbul 1995, s.10vd; A.Y. Ocak, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfîlik: Kalenderîler*, Ankara 1992, s.61vd; V. Gordlevski, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (nşr. A. Yaran), Ankara 1988, s.193vd,305vd; B. Füzûzanfer, *Mevlâna Celâleddin*, (nşr. F.N. Uzluk), İstanbul 1963, s.192vd; Â. Çelebioğlu, "Anadolu'nun Türkleşmesinde Mevlâna'nın Rolü", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.5 (1989-90), s.223-48; A. Üremiş, *Türkiye Selçuklularında Tasavvufî Hareketler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1998, s.42vd,109vd.

² *Dede*: İkrar vererek (hizmete girmeye, şeyhe bağlanmaya söz verip biat eden) Mevlevîliğe intisap edip dergâhta bin bir gün hizmetle çilesini dolduranlara (dünya endişelerinden kurtulma arzusunu izhar edip usûl ve âdâba uygun olarak on sekiz değişik hizmeti görenlere) verilen unvandır. Bkz. M. Çıpan, "Mevlevîlik Terimleri", *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Mevlevîlik*, Konya 2002, s.166vd.

lıkların aydınlatılabilmesi için de, buna neden olan bilgilerin teferruatıyla ortaya konup incelenmesi gerekmektedir. Önce kaynakları gözden geçirelim:

1- *Müstakîmzâde* (öl. 1202/1788)'nin *Tuhfe-i Hattatîn* adlı eserinde *Kûsec Ahmed Efendi*'nin sakalı ve bıyığı olmayan veya seyrek olan anlamında Köseç diye lâkaplandırıldığına da işaret edilerek,³ "meşhur hattatlardan Mustafa Rakım Efendiden⁴ icazet alan ve tarîka-i Sa'diyye-i Şeybîhede Lâgarî Tekyesi Şeyhi Seyyid Abdurrahman Efendi'den ahz ile sâhib-i Hilâfet ... *Seyyid Ahmed b. Hasan Kûsec Ahmed Efendi Antalyalıdır*. Kâtiptir. Kitabetle işgal edüp yedi adet Mus-haf-ı Şerîfe ve kütüb ve resâil-i münîfe yazıp, 'Kasr-ı Cennât-ı Firdevs' tarihinin gösterdiği 1194 (1780) evâhir-i şa'banunda rihlet eyledi" denirken; *Mecelletü'n-Nisâb* da ise "Trabzonlu olan Şeyh Ahmed Kûsec zamanımızın büyük âlimlerinden idi ... 1093 (1682)'te vefat etti" şeklinde⁵ bahsedilir.

2- *Osmanlı Müellifleri*'nde "*Kûsec Ahmed Efendi*" başlığı altında: "Ârif ve fâdil bir zat olup Trabzonludur. 1195 (1781) tarihinde Konya'da irtihâl ederek, Türbe-i Mevlâna yanındaki kütüphane arkasına defnedilmiştir. Tarîkaten Nakşî ve Mevlevî'dir ve Tarikat-ı Halvetiyeyi de Şeyh Mustafa el-Bekrî hulefâsından Şeyh Muhammed Hafnâvî'den ahz eylemiştir" denilip, eserleri sayılır.⁶

3- *Sicill-i Osmanî*'de "*Ahmed Efendi (Kûsec)*; müderris, 1004 (1595-96)'te Amasya ve Maraş kadısı ve yine iki defa Amasya müftüsü, Maraş, Konya ve başka üç beldenin mollası olup, azledilmiş olarak 1046 (1636-7)'da vefat etmiştir"⁷ diye kaydedilir.

4- *Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesinde* 2912 numarada kayıtlı bir Mecmua'nın pek çok yerinde 1056 (1646) tarihli mührü ile 1088 (1677) tarihli vakfiye yazıları; 4018 nu.da kayıtlı sarf ve nahve ait bir yazma eserin pek çok yerinde el yazısı ile kendi adını "*Konya şehri âlimlerinden Ahmed Köseç*" diye belirten ve eserini de 1059 (1649)'da vakfettiğine (Vakafe/Vakfu Ahmed el-Kûsec) dair

³ İri yapılı olmasına rağmen seyrek sakallı olduğu ve birden fazla hanımının bulunduğu ("zevât-ı müteaddide meyânında kısm-ı şer'îyyede pehlivân-ı zî kudret ve cesîmü'l-hilye ve hafîfü'l-lihye bir vücûd safvet âlûde olduğu") da belirtilir [Bkz. Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Tuhfe-i Hattatîn*, (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal İnal), İstanbul 1928, s.65-6]. *Kûsec*: "Kûseh"den Arapçalaştırılmıştır. Seyrek köse sakallı demek olan bu kelime hakkında bkz. Şemseddin Sâmî, *Kâmûs-ı Türki*, (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1317, s.1204

⁴ Hüsn-i Hat, Sülüs ve Neshî Mustafa Rakım Efendi (1171-1241/1787-1825) hakkında daha fazla bilgi için bkz. İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970, s.269-285

⁵ Müstakîm-zâde Süleyman Sa'deddin Efendi, *Mecelletü'n-Nisâb*, (Tıpkıbasım), Ankara 2000, v.301b.

⁶ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri I*, İstanbul 1333, s.154-5. Kaynakta, çalışmada zikredilen 3 eserden başka *Silsile-i Hâcegân fi Âdâbi Ubûdiyyeti'l-A'yân*; *Aşratü Raşahât* ve *Adâbu'l-Ubûdiyyeti fi's-Süneni'l-Muhammediyyeti li's-Sâlikîne Tarîkati'l-Halvetiyye* isimlerinde gayr-i matbu risalelerinin olduğu da kaydedilir.

⁷ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî I*, (nşr. N. Akbayar - S.A. Kahraman), İstanbul 1996, s.181

apaçık kayıtları;⁸ 1691 nu.lı eserde ise 1060 (1650) tarihli *vakfiye kaydı*; 1738 nu.daki eserin muhtelif sayfalarında aynı şekilde *adı ve vakfiye yazıları*;⁹ hatta 6564 nu.dakinde *Sırçalı Medrese müderrislerinden olduğu*¹⁰ ayrıntısı da bulunan Köseç Ahmed isimli bir şahıs dikkatleri çeker.

5- Yıllarca Dergâh duvarına dayalı vaziyette duran ve tabiat şartlarından daha fazla etkilenmemesi için Mevlâna Müzesi Deposuna kaldırılan 974 nu.da kayıtlı¹¹ *mezar taşı kitabesinde* ise, hiçbir tereddüde mahal bırakmayacak kadar açık şekilde: “ *Trabzon – Şeyh Ahmed – 1191 – sene – Yâ Hû* ” yazar.¹²

6- “ Derviş Ahmed Trabzonî diye bilinen zarif zatın, *Tühfetü’l-Ahbâb fi’s-Sülûk-i ilâ Tarîki’l-Ashâb* adlı eserini; zamanın idarecisine sunmak üzere istinsah edip, 1191 (1777) yılında Bursa’da tamamladığını” belirten¹³ ve muhtemelen adı geçenin öğrencisi veya müridi olan *müstensihin bu ifadelerinde*, Ahmed Dede’nin vefat ettiğine dair ima vb. bulmak mümkün değildir.

7- *Köseç Ahmed Dede*, “... Mevlâna’nın tarikatının âdâbını beyan eder bir risale yazıp ... *et-Tuhfetü’l-Behiyye fi’t-Tarîkati’l-Mevleviyye* diye isimlendirdim” dediği *eserinde*; “... şu dibaceden sonra da bu fakir müellifin Mevlevî tarikatına nispetini bilmenizi arzu ettim. *Şeyhim ve müşşidim ... Mevlevî hilâfetinin sahibi, ...*

⁸ A. Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu III*, Ankara 1972, s.88,177. Çalışmada burada olduğu gibi, programlar uygun olmadığı ve çeşitli sorunlara yol açtığı için Arap harfleriyle vermemiz gereken bazı kelime ve ibareleri, Lâtin harfleriyle yazmak zorunda kaldık.

⁹ N. Elgin, “Konya İlim Muhitinde Yetişen Trabzonî Şeyh Ahmed Dede (Mesnevihan, Mutasavvif, Şair, Fakih ve Müellif)”, *Konya Anıt Dergisi II/24 (Ocak-Şubat 1959)*, s.10-11; A. Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu II*, Ankara 1971, s.2-3,67

¹⁰ A. Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu IV*, Ankara 1994, s.26-27. N. Elgin ile A. Gölpınarlı’nın birbirlerini de referans göstererek bahsettikleri bu eserleri biz de tetkik ettik. Ancak *Kataloglarda* yanlışlıkla 1961 şeklinde çıkmış olan 1691 nu.lı eserdeki kayıtların o kadar da açık olmadığını belirtmeliyiz.

¹¹ N. Elgin, 942 nu.ya kayıtlı olduğunu söyler ki, bu da yanlıştır.

¹² Adî Sille taşından yapılmış olan 39x140x8cm. ebadındaki mezar taşında, dört dilimli ve dolama destarlı bir sikke bulunmaktadır. [Bkz. A. Gölpınarlı, *Mevlâna’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s.192 nu.8; Necatî Elgin, *a.g.m.*, s.10; N. Bakırcı, *Mevlevî Mezar Taşları*, Konya 2005, s.27,171; Resim nu.60] Aradan geçen asırlar içerisinde yazılarının bir kısmı eridiği için *Hadîkatü’l-Ervâh* [: Mevlevî tabirlerinden olup, Mevlâna’nın türbesi haricinde ve dergâh dâhilinde bulunan kabristana Mevlevîlerce verilen isimdir. Bkz. *Türk Dünyası Edebiyatı Ansiklopedisi IV*, İstanbul 1981, s.5]’tan nakdedilmiştir. Kaldı ki müellifin buradaki mezarının yerinin tam olarak belirlenmesi [Ahmed Dede’nin kabrinin; Mevlâna yöresinde Konya’nın “topraklık” mahallesine çıkan yolun tam üzerine rastlaması sebebiyle, Mevlâna türbesinin niyaz penceresi yakınından türbe kabristanının başka yerine kaldırıldığı hakkında bkz. N. Hadimioğlu, *Hadim ve Hadimliler Bibliyografyası I*, Ankara 1983, s.112] de artık oldukça zor hâle gelmiştir.

¹³ Bkz. *Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Âşîrefendi Koleksiyonu*, nu.422/3 (149b-170b), v.170b. Köseç Ahmed’in “*Tühfetü’l-Ahbâb...*”’ının; Şeyh Muhammed Murâd-ı Buhârî en-Nakşibendî’nin “*Silsiletü’z-Zeheb*” adlı eserinin latif bir şerhi olduğu ve ayrıca müellif nüshasından kopya edildiği de, müstensih tarafından vurgulanmıştır (v.149b-150a). Bu Arapça zamanın CD’sinin teminini sağlayan Ar. Gör. Yahya Başkan’a müteşekkir olduğumu belirtmeliyim.

şeyh Ebu Bekir Çelebi efendimizdir. Tarikatı kendilerinden telâkki ettim. Zatı reşadetleri pederleri şeyh Mehmet Ârif Çelebi efendiden, o da amcası oğlu Sadreddin Çelebi, o dahi babası şeyh Bostan Çelebi, o da pederi Abdülhalim Çelebi, o da ... şeyh Pîr Hüseyin Çelebi, o da Bâhaeddin Çelebi efendinin oğlu şeyh Ârif Çelebi, o da şeyh Ferruh Çelebi efendinin oğlu şeyh Ebu Bekirî evvel Çelebi, o da ulu Bostan Çelebi efendiden, ... onlar da Hz. Muhammed (S.A.V.)'den telâkki-i tarikat etmişlerdir" diyerek,¹⁴ Ebu Bekir Çelebileri ayrı ayrı zikretmek suretiyle kendisi hakkındaki en önemli bilgiyi verir.

8- *Esrar Dede* (öl. 1796) ise Köseç Ahmed Dede'nin vefatının üzerinden daha 20 yıl bile geçmeden yazdığı meşhur *Tezkiresinde*¹⁵ şunları söylüyordu: "... mukaddema pîrân u pişvâyân-ı tarîk-ı Nakş-bendiyyeden sâhibü't-tesânîf *Tırabzonî Kösec Ahmed Dede 1192 senesi* Hacc-ı Şerif mülâbesesiyle Dârü'd-devleden Konya'ya varup Çelebi Seyyid Ebû Bekir Efendi hazretlerinin dest-i kerâmet-peyvestlerinden tarîkat-ı Mevleviyyeye irâdet-i tâmmе getirüp 'idâd-ı dervîşân-ı hırka-püşân-ı hücre-nişînâne duhûl ve ilâ-âhiri'l-ömr ol âstâne-i mübarekede kufûlleri¹⁶ esnâsında tarîkat-ı Mevleviyyeye dâir bir Risâle te'lif eylemişlerdi. Ol esnâda Gâlib Dede Hazretlerinin dest-i ma'rifet-peyvestlerine resîde olmağla âdâb-ı fakr u fenâ ve makâmât-ı müntehâyı tavzîh ve risâle-i merkûmı tahşîye tarzıyla merâtib-i menâhic-i Mevleviyyeyi beyân ve esrâr-ı mesâlik-i Mevleviyyeyi 'ıyân buyurup Sohbetü's-Sâfiyye (Sûfiyye) tesmiye etmişlerdir."¹⁷

¹⁴ Trabzonlu Köseç Ahmed Dede, *et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkatî'l-Mevleviyye*, S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM) Arşivi nu.46, v.2b-3a; İ. Kayaoğlu, "Mevlevî Derviş Ahmed Dede'nin et-Tuhfetü'l-Behiyye Adlı Eseri ve Çevirisi", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.5 (1994)'ten Ayrı Basım, s.4. Adı geçenlerin çeşitlilik süreleri hakkında bkz. Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevarîhi'l-Mevleviyye*, (nşr. C. Zorlu), İstanbul 2003, s.339-40; A. Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, s.152-3,169-70

¹⁵ Galata Mevlevîhanesi Postnişini olduktan (1791) sonra Şeyh Gâlib'in ziyaretçileri o kadar artmıştı ki, yazıp çizmesi neredeyse imkânsız hâle gelmişti. Bu yüzden de Mevlevî şairlerinin kısa hâl tercemelerinden ve bazılarının şiirlerinden oluşan müsvedde hâlindeki malzemelerini; Mevlevîlik aşkı yüzünden medrese öğrenimini terk eden, çok sevdiği ve devamlı yakınında bulunan dervîşi Tezkireci Esrar Dede (1162/1748-1211/1796)'ye vermişti. O da bu taslağın yanında başta Sâkîb Dede'nin *Sefinesi* ile sınırlı sayıda kaynaktan yararlanarak, bilgileri de tenkidde tâbi tutmadan (ki bu tabiatıyla, tarihlerde bazı hatalara düşmesine ve Mevlevîlik gayretiyle Mevlevî olmayan şairleri de Mevlevî göstermesine neden olmuştur) 210 kadar Mevlevî şairin yer aldığı eserini ölmeden birkaç ay önce tamamlamıştı. Bkz. Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, (nşr. İ. Genç), Ankara 2000, s.XI-XXVIII,XLI-CLXXIII; O. Horata, *Esrar Dede, Hayatı-Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı*, Ankara 1988, s.34-6; Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*, (nşr. A. Gölpınarlı), İstanbul 1968, s.29

¹⁶ *Kufûl* kelimesi; kilitler, seferden / yolculuktan dönme demektir. Burada ise kelime, "Mevlevî tarikatına râbitaları / intisapları / bağlanışları esnasında, bu tarikata girdikten sonra" olarak anlaşılmalıdır.

¹⁷ Esrar Dede, *a.g.e.*, s.382-3. Görüldüğü gibi kaynakta da (A.R. Akyürek'in tercüme edip "Zâviye-i Fukarâ" diye isimlendirdiği *Tuhfe*'nin, bir nevi tamamlayıcısı şeklinde de nitelenebilecek

9- *Şeyh Gâlib Sohbetü's-Sâfiyye'*sinde, Nakşî iken Mevlevîliğe intisâb eden Köseç Ahmed hakkında: "Mevlevîliği ihtiyar ettim diyen merhum müellifin telâkkûn ve intisap şekli, benim bilebildiğim kadarıyla tarîkimizde pek ender rastlanan durumlardandır. *Şimdi mevcut bulunan ihvandan bir çoğu bana şöyle rivayet etti: Bir gün zikri geçen (Ebûbekir) Çelebi Efendi Hazretleri halvet-hanesinden çıktı ve dervişlerden iki kişiyi huzuruna çağırıp, Konya'nın İstanbul yolunda 'Sille' denilen köye gitmelerini ve bu hâli dergâhtaki fukaradan gizli tutmalarını emretti ve buyurdu ki: 'Orada tarikat fukarasından eş-Şeyh Ahmed el-Kûsec et-Trabzonî denilen bir kimse bulacaksınız. Hazret-i Hünkârı ziyaret etmek arzusu ile memleketimize gelmek üzeredir. Ona söyleyin doğru bizim eve gelsin. Matbaha girmek ve hizmette bulunmak niyetinden vazgeçsin, o kâmil ve mükemmel bir zâttır. Hizmete ihtiyacı yoktur. Siz onu hemen bana getirin.'* Hakikati anlayamayan terkine de imkân olamayan bu acayip emirden o iki kişi hayrette kaldı. Kendilerini yollayan Çelebi Hazretlerinin hâl ve şânını bilip, kendisine gönderildikleri Kûsec Ahmed Dede'nin ise hâlini bilmediklerinden bu emir keşf ve keramet kabilinden midir, yahut bir remz ve işaret midir bilemediler. Sille'ye vardıklarında o zatı buldular ve gördüler ağlıyor, bayılıyor, âh edip sayhalar vuruyor. Kâh secde ediyor, bazen iyileşip kendini topluyor. Kâh pek darlaşıyor kâh geniş nefes alıyor. Hazret-i Hünkârın türbesini gördükçe Allah Allah deyüb kendini ve her şeyi kaybediyor. Çelebi Hazretlerinin gönderdiği o iki dervişten biri bana şöyle hikâye etti: 'O zata kavuşup selâm verdiğimde bana öyle bir bakışla baktı ki, üzerine gelen hâlin şiddetinden helâk olayızdı. Bir müddet kendinden geçti. Bir süre sonra kendilerine gelip bana emrettiler: 'Red mi kabul mü' dediler ... Biz ona: 'Ya Şeyh ! Çelebi Hazretleri seni istiyor ve şöyle şöyle emretti' dedik ve Çelebi Hazretlerine getirdik. Bir gün yahut daha kısa bir müddet halvet-i mahsûsasına aldı ve Mevlevî kisvesiyle çıkarıp Fukarâ-i Mevlevîye'den kâmillere mahsus âdâb ve rusûmile hücreye çıkarılmasını dergâhun halifesine emretti. Bu merasim icra edildikten sonra dervişlerle musâfaha ederken ağlıyor 'beni kabul edin' diye şimdiki kabrinin yerini göstererek 'bana bu yerden mezar verin' diyor ve altı ay sonra irtihâl edeceği

olan) *Sohbe'*nin; Gâlib'e ait olduğuna dair açık bilgi bulunmasına rağmen, Osmanlı Müellifleri'ndeki yanlışlıktan dolayı birçok araştırmada da bu hata sürdürülmektedir [Örnek olmak üzere bkz. S.N. Ergun, *Şeyh Galip, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1935, s.31; A. Gölpinarlı, *Şeyh Galip, Hayatı, San'atı, Şiirleri*, İstanbul 1953, s.17; A. Gölpinarlı, "Şeyh Galip", *İA XI*, s.467; N. Okçu, *Şeyh Galip I*, Ankara 1993, s.5; M. Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2005, s.222; M.A. Uz, *Sultânü'l-Ulema Baha Vele'den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri*, Konya 2004, s.174; Ö. Akbulut, *Trabzon Şairleri*, Trabzon 1952, s.12]. Yakın zamanda çıkacak bir çalışmamızda bütün bu hususlar açıklığa kavuşturulacaktır.

vakti tayin ediyordu. Nitekim de dediği gibi oldu, vasiyeti yerini buldu” şeklinde¹⁸ oldukça ayrıntılı bir bilgi nakletmektedir.

Kaynaklarda verilen bilgileri değerlendirmeye geçmeden, araştırmacılar tarafından yıllardan bu yana meselenin içinden çıkılmaz hâle getirilişini de görelim:

1- Belki de bu meseleye ilk el atan araştırmacılardan olan S.N. Ergun; Şeyh Gâlib’in kendi el yazısıyla olduğunu ve tamamının mevcut bulunmadığını söylediği *bir eserden* (daha doğrusu bir bahis ihtiva eden mecmua müsveddesinden): “Pîrân ve pişvayanı tarîk-ı sofiyeden sâhibü’t-tesanif Trabzonî Köseç Ahmed Efendi 1144 senesi hacc-ı şerif niyetiyle İstanbul’dan nühdât edüb Konya’ya vusûlünde Çelebi Ebubekir Efendi (K.S.) hazretlerinin bakemallerile müşerref oldukta ... diyüp hâkipayelerine rumâl ile tarîk-ı mevleviyeye iradeti tamme götürüp idâd-ı fukarayı hırkapuşân ve hücrenişine dühul ve ilâ âhırilömr ol âsitane-i mübarekede kufûlleri esnasında âdâb-ı tarikat-ı mevleviyeye dair bir risale telif eylemişler idi...” şeklinde¹⁹ nakil yapar.

2- İbrahim Kutluk ise 1948’de Sohbe’de geçenlerle kısmen neşrettiği Tuhfe’deki ve Osmanlı Müellifleri’ndeki bilgileri aynen naklederek²⁰ isabetle Trabzonlu Kûsec Ahmed Dede diyorsa da, belki de bu tartışmalara girmedikten kimsenin fazla dikkatini çekmiyor.

3- A. Gölpınarlı “Trabzonlu Ahmed Köseç Dede ... (öl. 1781)”²¹ derken, aynı yıl basılan bir başka eserinde vefat tarihini 1191 (1777) şeklinde düzeltir.²² Başka yerlerde ise N. Elgin’i de referans gösterip “Tuhfetü’l-Behiyye müellifi Trabzonlu Ahmed Dede’nin; Hicrî 1059, 1060, 1088 tarihlerinde kitap vakfeden Köseç Ahmed Dede olamayacağını ve onun daha sonra yaşamış başka bir zât olduğunu” söylerse²³ de, “Sohbe müellifi Köseç Ahmed Dede’nin, mezar taşından 1777’de vefat ettiği anlaşılan Trabzonlu Ahmed Dede mi, yoksa müzedeki bazı yazmaların vakıf kayıtlarında adı geçen Ahmed Dede mi olduğu hususunda kat’î bir şey söylenemez” demeyi de²⁴ sürdürür. Ama bu kitapların bir hattât

¹⁸ Şeyh Gâlib, *es-Sohbetü’s-Sâfiyye*, S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM) Arşivi nu.49, v.5b-6a; İ. Kutluk, “Mevlevîliğe Dâir İki Eser”, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi II/3-4 (Mayıs 1948), s.291-2

¹⁹ S.N. Ergun, *Şeyh Galip*, İstanbul 1932, s.26-27

²⁰ İ. Kutluk, *a.g.m.*, s.291-3

²¹ A. Gölpınarlı, *Şeyh Galip, Hayatı, San’atı, Şiirleri*, s.17

²² A. Gölpınarlı, *Mevlâna’dan Sonra Mevlevîlik*, s.192

²³ A. Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu II*, s.67; A. Gölpınarlı, *a.g.e. III*, s.88

²⁴ A. Gölpınarlı, “Şeyh Galip”, s.463,467. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere; “vakfiyelere göre ‘at-Tuhfa’yı yazan Köseç Ahmed’in Konyalı olduğu” şeklinde (*Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu III*, s.88’in son satırlarındaki) N. Elgin’e atfettiği görüşler, merhum Gölpınarlı’nın zihnini her zaman karıştırmıştır.

yazısı olamayacağını da belirtir.²⁵ Bir yerde "... Bostan Çelebi oğlu I. Ebûbekir Çelebi (1048/1638)" derken²⁶ başka bir yerde de "... Köseç Ahmed Dede'nin II. Ebûbekir Çelebi (1200/1785) zamanında Dergâh'a geldiği söylendiğine göre bu risalenin Trabzonlu Ahmed Dede'nin olması icap eder. Ya ad dolayısıyla bu zât, kendisinden bir hayli önce yaşayan Köseç Ahmed Dede sanılmıştır; yahut bu zât da köse olduğu için bu adla anılmıştır. Risalenin eski yahut orijinal bir nüshası elde edilmedikçe kesin bir şey söylenemez" diye²⁷ tereddütlerini izhar eder. Ama "Ölümünden birkaç gün öncesine kadar yeniden gözden geçirme ve ilâvelerle uğraştığı" eserinde "*Trabzonlu Köseç Ahmed Dede*" demeyi²⁸ de önceki gibi sürdürür.

4- *Necati Elgin* ise zikredilen kaynakların bir kısmı ile Gölpınarlı'nın çalışmalarını görüp, S.N. Ergun'un verdiği bilgiyi aynen nakleder. Her nedense *Trabzonî Şeyh Ahmed Dede'nin* biyografik ve edebî eserlerde (*Köseç Ahmed efendi* olarak gösterildiğini, Osmanlı Müellifleri vb. tanınmış kaynakların birbirlerinden almak suretiyle bu yanlışlığı bu güne kadar devam ettirdiklerini, müzedeki vakıf kayıtlarını tetkikleri neticesinde Köseç Ahmed Dede'nin Trabzonî Şeyh Ahmed'den 150 yıl kadar önce yaşadığını, dolayısıyla da bu ikisinin farklı şahıslar olduğunu ve artık *Trabzonî Şeyh Ahmed Dede'ye Köseç* denilmek suretiyle ve geliş güzel duyuşlarla ilmî hatalara yol açılmaktan vazgeçilmesi gerektiğini ihtar ve bu yazılarıyla mühim bir yanlışlığı düzeltmiş olduklarını ilân eder. Ona göre: "Trabzonî Şeyh Ahmed Dede iyi bir hattattır. Hattı H. 1181'de ölen Mustafa Rakım bin Ahmet'den öğrenmiştir..."²⁹ Bu kaydı veren Müstakîmzâde de ne yazık ki 'Köseç ...' deyip karıştırmıştır. O hayatında yedi Kur'an ve bir çok kitap yazmıştır ... *Mevlâna Müftî Ebû Saîd Hadimî'nin Risale-i fî Sülûki'n-Nakşibendiyye'sini Trabzonî Şeyh Ahmed Dede şerh eyleyip, 1176'da vefat ettiğinde de cenazesini gaslettiğine göre, 180 yıl yaşadığını kabul etmemiz gereken bu zatın Köseç Ahmed olmasının imkânı yoktur. Dahası Müzede bulunan 2138 nu.lı Mecmua tarzındaki eserde, tasavvufa dair manzum ve mensur tasfiye-i rûha dair mühim beyanın bulunduğu bahsin 1125 tarihinde Trabzonî Şeyh Ahmed*

²⁵ Gölpınarlı devamında da "Üç Ahmed kaynaklarda birleştirilmiştir" sözleriyle (*Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu III*, s.177) esasen gerçeğe biraz yaklaşırsa da bu görüşlerinin de "Dört Ahmed" şeklinde düzeltilmeye ihtiyacı vardır.

²⁶ A. Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu III*, s.88

²⁷ Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*, (nşr. A. Gölpınarlı), İstanbul 1968, s.28-9

²⁸ A. Gölpınarlı, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, (İkinci Baskı), s. IV,192,199,384,429

²⁹ Rakım Efendileri iyice karıştırmış gözükten N. Elgin'in bu sözlerinin düzeltilecek yeri yoktur. Zira Mustafa Râkım Efendi (1171-1241/1757-1825)'nin babasının adı da Mehmed olarak görülmektedir. Bkz. İ. Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, s.269-83,286-292

tarafından ölümünden 29 yıl önce ‘*Hakka Risâletün Şeyh Ahmed-i Trabzonî*’ diye yazıldığıının, bu ibarede de *Köseç* kelimesinin bulunmadığıının” altını çizer.³⁰

4- Prof. Dr. İ. Kayaoğlu zikredilen karışıklıklara temas etmeden kısaca Gölpınarlı’nın görüşlerini aktarır. “Bir Mevlevî derviş olan Kösec Ahmed’in hayatı ve kişiliği hakkında fazla bilgiye rastlamıyoruz” diyerek Trabzonî Şeyh Ahmed’in, Kösec Ahmed olmadığı sonucuna varıp, neşrettiği yazmanın başındaki ve sonundaki kimin tarafından düşüldüğünden bahsedilmeyen notların da etkisiyle, “Tuhfetü’l-Behiyye’nin Kösec Ahmed’in olduğunu” belirtir. Anlaşılabildiği kadarıyla vefat yılı hususunda da, “1144 tarihlerinde hacc-ı şerif ...” rivayetine yer verdiği ve Trabzonî Ahmed Dede ile karıştırdığına işaret ettiği S.N. Ergun’un görüşlerine meyleder.³¹

6- M.A. Uz ise Trabzonî Şeyh Ahmed Dede’nin Mustafa Rakım Efendi’den hattatlık öğrenen iyi bir hattat olduğunu söyleyip, ölüm tarihini H. 1191 şeklinde düzelterek Osmanlı Müellifleri’ndeki bilgileri aynen nakleder. Gölpınarlı ve Ergun gibi bazı yazarların “Trabzonî Şeyh Ahmed Dede ile Kösec Ahmed Sultan’ı aynı şahıs sandıklarını; Elgin’in bunların ayrı şahıslar olduğunu delilleriyle ispat ettiğini ve Mevlevî Şeyhi Ahmed Trabzonî’nin Hâdimî’yi gaslettiğini” belirtir.³²

7- Rivayete göre Ebû Saîd Mehmed Hadimî (1113-1176/1697-1760) vefat ettiğinde gaslinin, emanet ve vasiyet ettiği yıkayıcısı gelinceye kadar bekletilmesini tembihlemişti. Kış günü imsak vakti ruhunu teslim etmesine rağmen vasiyeti yüzünden, bu kişinin gelip veya çıkagelip tekfin işlemlerini tamamlaması, dolayısıyla defnedilmesi kuşluk vaktine kadar geciktirilmişti. Görevini yerine getirerek Konya’ya dönen ve kim olduğunu bilmedikleri için babalarına gücenip, kendisini de kıskanmalarına sebep olan bu zatın; türbenin niyaz penceresi tarafında kabri bulunan *Şeyh Mehmed Trabzonî* olduğunu öğrenmişlerdi.³³

Esasen çoğu kendi içerisinde bile tutarlı olmayıp çelişen bilgileri dikkatli bir gözlemci incelediği zaman hemen görecektir ki, ana kaynak olarak nitelenebile-

³⁰ N. Elgin, *a.g.m.*, s.10-2

³¹ Hocamız, ellerindeki yazmanın sonuna ilâve edilen bir kayıta “Köseç Ahmed Efendi’nin, Müzedeki 2912 ve 4018 nu.lı kitaplarda H. 1056, 1059, 1082 tarihli vakıf kaydı ve mührü bulunan kişi olduğunun; Trabzonî Şeyh Ahmed’in ise 1191’de vefat ettiğinin, Huzûrun arkasında da medfun ve kitâbesinin mevcut bulunduğu; buna nazaran Tuhfe’nin, Kösec Ahmed’in olduğunun” yazdığını da belirtir. Bkz. İ. Kayaoğlu, *a.g.m.*, s.1-2

³² M.A. Uz, *Sultânü’l-Ulema Baha Vele’den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri*, (2004), s.174,182; M.A. Uz, *Sultânü’l-Ulema Baha Vele’den Günümüze Konya Âlimleri ve Velileri I*, Konya 1993, s.78 nu.1’de ise bu zatın Kösec Ahmed Efendi nâmıyla meşhur olup Trabzonlu olduğunu ve Konya’da vefat ettiğini söylemektedir.

³³ N. Hadimioğlu, *a.g.e. I*, s.112; S. Göktaş, *Ebû Saîd Muhammed el-Hadimî (ks) ve Hadim*, Konya 1985, s.24-5

cek eserlerde aslında Köseç Ahmedler de Trabzonlu Köseç Ahmed de karıştırılmış değildir. Kaynakları tarayanlar bakarken bunların tamamına birden bakmadıklarından veya en fazla birkaçıyla yetindiklerinden ya da biraz gelişmiş hareket ettiklerinden verilen bilgileri karıştırmışlardır. Nitekim Müstakîmzâde “Kûsec Ahmed Efendi” başlığı altında *Seyyid Ahmed b. Hasan* diye şahsın şeceresini de vererek Antalyalı ve kâtip olduğunu, hatta icazet aldığı hocasını, tarikatını vs. tüm ayrıntılarıyla vererek, 1780’de vefat ettiğini kaydeder. Mecelletü’n-Nisâb adlı eserinde ise *Trabzonlu olan Şeyh Ahmed Kûsec’in* zamanının büyük âlimlerinden olduğunu belirtir. Müellifin “zamanımızın ...” demesi yanında eserini 1762’de bitirdiği de bilindiğine göre, vefat tarihinin müstensih tarafından ve H. 1193 yerine 1093 (1682) olarak sehven konulduğu³⁴ açıktır ve görüldüğü gibi her iki şahıs da tam künye ve diğer bilgilerle ayrı ayrı ve farklı eserlerinde zikredilmektedir. Ama bahse konu şahıs hakkında adı geçen özellikle bu ikinci eserden haberdar olunmaması çeşitli yanlışlara yol açmıştır.

Görebildiğimiz kadarıyla bugüne kadar kimse tarafından başvurulmayan Esrar Dede’nin *Tezkiresinde* “Trabzonlu Ahmed Kösec Dede ...” diye gayet açık bilgi verilmektedir. Sadece kaynağımızı adı geçen H. 1192 senesi hacc-ı şerifi için niyet ederek yola çıktığı şeklinde anlamamız yeterlidir. Zira 1191 (1777) yılının sonlarında başlayan hac mevsiminin tamamlanması, müteakip senenin başlarına tesadüf etmektedir. Dolayısıyla 1192 yılının haccını ifa etmek için yola çıkacak kişinin de o günün şartlarında 1191’in son çeyreğinde çoktan yola koyulmuş olması gerekmektedir. Kendisini yakından tanıdığı anlaşılan müstensih’in ifadelerinden de, bahse konu yılın ilk yarısında hayatta olduğu kesinleşen Ahmed Köseç Dede, 1191 temmuz veya ağustosunda yola çıkmış olmalıdır. Nitekim *Sohbetü’s-Sâfiye*’deki 6 ay Konya’da kalıp vefat ettiği haberi ile mezar taşındaki vefat tarihi de birbiriyle tamamen örtüşmektedir. Bunlara ilâveten, Şeyh Gâlib’in şerhinde naklettiği kimsenin dikkatini çekmeyen ve Esrar Dede ile uyuşan bilgilerinin de, 1783 yılındaki kısa süreli Konya ziyareti esnasındaki duyduklarına ve Dergâhtaki dervişlerin anlattıklarına dayanıyor olması, bu husustaki bütün şüpheleri gidermektedir.

³⁴ Tanınmış biyografi yazarı Müstakîm-zâde (öl. 1202/1788)’nin 13.000 kişinin hayatı hakkında bilgi bulunan bahse konu eserinin yegâne olan 628 nu.lı Hâlet Efendi nüshası, Mart 1762’de tamamlanmıştır. Pek çok biyografi kitabında sıkça rastlanan tarih yanlışlıklarının onda da yok denecek kadar az olduğu [Bkz. A. Yılmaz, *Mecelletü’n-Nisâb Fihristi*, Konya 2000, s.4-10] göz önüne alınırsa, müstensih’in 1093 tarihindeki bir (1) yerine sıfır (0) yazdığı ortaya çıkar. Bu takdirde iki sene farkı olur ki bu da çok önemli değildir ve böylesi rivayet farkları ile sıkça karşılaşılabilir. Bu hususa kendisi de yanılan İ. Kutluk da *a.g.m.*, s.291nu.4’te dikkat çeker.

Bilgilerinin kaynağı belli olmasa da bugün gelinen noktada Osmanlı Müellifleri'ndeki malûmat da son derece açıktır. Vefat tarihindeki yanlışlığının ise mezar taşındaki tarihten haberdar olmayanları 1960'lara kadar yanlış görüşlere sevk etmesi³⁵ belki mazur görülebilir. Ama Sicill-i Osmanî'de müderris, kadı, müftü olup 1046 (1636-7)'da vefat ettiği belirtilen veya mezkûr kitaplarda vakıf kaydı vs. bulunan ya da hattat olamayacağı³⁶ ortada olan Ahmed isimli kişiler ile, konumuzu oluşturan *Trabzonlu Köseç Ahmed Dede'nin*; sadece ad, lâkap benzerliği ve yaşadıkları dönemler sebebiyle birbirine karıştırılması gerçekten şaşırtıcıdır. Zira görüldüğü üzere eserlerde, her birinin karıştırılmayacak kadar çok ayırıcı vasıflarından bahsedilmekte, tarihî yönden âdeta birinci elden kaynak sayılan mezar taşı ise zaten *lâkabı* dışında hiçbir tereddüde yer bırakmamaktadır.

Şimdi bu durumda Tuhfe'yi de, Sohbe'yi de gördüğü halde her kitabında farklı bir şey söyleyen Gölpınarlı'nın ne yapmak istediğini anlamadığımızı belirterek N. Elgin'e gelirse, Tuhfe-i Hattâtîn'de geçen Antalyalı kişi ile Trabzonî Şeyh Ahmed Dede'yi karıştırıp, sonra da "niye Köseç demiş?" diye kızmasını, yaptığı yaş hesapları ile bunları ayırmaya kalkışmasını anlamak imkânsızdır. Hele S.N. Ergun'a isnâden H. 1144'te öldüğünü kabul ettiği şahsı 2138 nu.lı esere dayanarak 1154'te vefat ettirmesi, sonra aynı şahsa 1176'da irtihal ettiğini de zikrettiği Hâdimî hazretlerini yıkattırması oldukça garip bir durumdur. Burada şunu da kaydetmeliyiz ki 2138 nu.lı Mecmua³⁷ tarzındaki, üslûbu (v.156b) Tuhfe'nin bazı yerlerine de benzeyen eserin söz konusu edilen birkaç varaklık bölümünün (v.150b-157a) sonunda bahsettiği gibi 1125 diye bir tarih yoktur. Elgin herhalde, eserin (Gölpınarlı'nın da eserden saymadığı kısımda ve dış kapaktan önceki sayfanın) sonunda (v.247a) kimin yazdığı da belli olmayan ve çok net bir şekilde *1165 diye okunan tarihteki* Arapça ٦ (6) rakamını ٢ (2) şeklinde okumuş, nereden çıkarmışsa da 29 yıl³⁸ sonra vefat ettirmiştir. Evet orada "Şeyh

³⁵ *Osmanlı Müellifleri'nde* 1195 (1781) şeklinde kaydedildiği için yanlış olanlara örnek olmak üzere bkz. İ. Kutluk, *a.g.m.*, s.291; Bağdadlı İsmail Paşa, *Îzâhu'l-Meknûn fi Zeyl-i alâ Keşfi'z-Ziünûn I*, (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1364/1945, s.245; A.R. Karabulut, *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eserler Ansiklopedisi I*, Kayseri ?, s.286

³⁶ A. Gölpınarlı, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu III*, s.177

³⁷ A. Gölpınarlı da muhtemelen N. Elgin'in bu yorumlarından bir şey anlamamış olacak ki, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu II*, s.209-12 arasında 242 varak olan ve on üç farklı risale/eserden oluşan mecmuayı, XIII başlık altında tanıtırken, V.si olarak kaydettiği bu kısmı geçiştirmiştir. Esasen Gölpınarlı 1691 nu.lı eseri tanıtırken de böyle davranır ve H. 1060 *tarihî ile Köseç Ahmed kaydı* diğerlerindeki gibi net okunmadığı halde sükût geçerek Elgin'in makalesini referans gösterir.

³⁸ Matbaa hatası olarak 19 çıkacakken 29 çıkmışsa o zaman S. N. Ergun gibi 1144 tarihini almış olur denilebilir. Ama Ergun'un adı geçen eserinin sonraki baskılarında tarihle ilgili hiçbir bilgi yer almaz.

Ahmed Trabzonî" kaydı vardır (v.156b), ama bu da adı geçenin kendi yazısı falan değildir.³⁹ Zaten müellifin veya müstensihinin "Köseç" kelimesini koymasının da N. Elgin'i haklı çıkarmaz. Zira, Ahmed Dede'nin muhtemelen çocukluğu yoktu.⁴⁰ Bu yüzden de zarafet sahibi olduğu vurgulanan bir kişi hakkında büyük bir incelik gösterilerek, kendisinin de hoşlanmayacağı aşikâr olan böylesi bir lâkap, onu rencide edebilir düşüncesiyle, en azından o hayatta iken yerli yersiz kullanılmamıştı.

S.N. Ergun'a isnat ettirilip onun da Şeyh Gâlib'e dayandırdığı 1144 tarihine gelince, Şeyh Gâlib bu elde tamamı mevcut olmayan eserini acaba niçin Esrar Dede'ye vermemiştir. Zira Esrar Dede'nin yıllarca uğraşıp 210 kişinin biyografisine yer verdiği Mevlevî şairleri anlatan eserinde kullandığı malzemenin temeli de Gâlib'in verdiği bilgilere dayanmaktadır. Öncelikle, Esrar Dede'nin nazarında Mevlevîliğin başkenti ve yönetim merkezi olan Konya'nın müstesna bir yeri vardır. Dolayısıyla hac için Mekke'ye gitmek üzere yola çıkıp yolda Mevlevîliğe girerek hacdan vazgeçen ve son durak olarak Konya'yı tercih eden şairlerin bir de orada vefat etmesi, şeyh mürid bağıllığının ölüm olayında da kopmaması ve müridin şeyhin yakınına gömülmesi onun açısından ayrı bir önem taşır. O yüzden de böyle kimseleri özellikle ayrıntılı olarak, zevk ve gurur duyarak anlatır.⁴¹ Şimdi Köseç Ahmed Dede'nin tüm bu ayrıcalıkları taşıdığı, üstelik de eserini, her şeyden çok sevdiği şeyhi Gâlib'in şerh ettiği, bunların yanı sıra Esrar Dede'nin de muasırı bulunduğu göz önüne alınır ise, 47 yılı bulan bir tarih yanlışlığının düzeltilmemesi anormal olurdu. Nitekim bunu da göz ardı etsek bile Şeyh Gâlib'in diğer bir eseri ve pek çok nüshası olan Sohbe'de bu tarihi zikretmemesi, "karşılamaya gönderilen iki dervişten ve mevcut bulunanların birçoğundan ..." deyip, "... şimdi hayatta kalanlardan ..." dememesi garip olurdu. Zira bunca yıl sonra pek çok dervişin yaşıyor olması, o denli ihtiyarlıklarına rağmen

³⁹ N. Elgin'e bakılırsa bu kayıt "...حق (Hakka / Hukka ...) (?)" şeklindedir. Oysa ibare ... من (Min ...) şeklindedir. Bu da Elgin'in "kendi tarafından yazılmış" iddiasını sarsar. Zira müellif kendi kaleme aldığı esere tabir yerindeyse "Şeyh Ahmed Trabzonî (nin) Risalesinden (: Min Risâletin Şeyh Ahmed-i Trabzonî)" alınmıştır şeklinde bir imza bırakmazdı.

⁴⁰ Her ne hikmetse Anadolu'da "köse" olarak lâkaplandırılan kişilerden bazısının çocuğunun olmadığını görüyoruz. Nitekim Tuhfe-i Hattâtîn'de bu yorumumuzu haklı çıkaracak şekilde Antalyalı "Köseç Ahmed"nin birkaç eşinin olduğu kaydedilirken, kitap vakfeden "Köseç Ahmed"nin de "evlâdı ve evlâdının evlâdı..." kaydından çoluk çocuğunun olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu kişiler için "Köse" demenin hiçbir incitici yanı olmadığından lâkapları yüzlerine karşı bile söylenebilmektedir.

⁴¹ Esrar Dede, a.g.e., s.LXXIVvd,CIX vd. Şeyh Gâlib'i Köseç Ahmed Dede'nin eserine hâşiye yazmaya sevk eden sebepler arasında, onun ölümünden kısa süre sonra Konya'ya gitmesinin, dergâhta duyduklarının, daha taze sayılabilecek kabrini görmesinin, yani ortamın etkilerinin yanı sıra onda da bulunması kuvvetle muhtemel, belki Esrar Dede'ye de ondan geçmiş olan bu psikolojinin tesirleri vardır.

“...gözyaşlarına, kabrinin yerini göstermelerine ...”⁴² varıncaya dek en ince ayrıntılarına kadar taze bir üslûpla Gâlib’e olayları anlatmaları da her halde yeterince zor bir mesele olurdu. Nitekim Ergun’un; Trabzonlu Köseç Ahmed’in silsilesini 1746-1785 yılları arasında Çelebilik makamında bulunan II. Ebûbekir Çelebi Efendi zamanına kadar çıkardığına, 1144 (1731) senesinde Abdurrahman Çelebi oğlu Mehmet Ârif Çelebinin makamda bulunduğuna,⁴³ üstelik de naklettiği *Ebûbekir Çelebi* hakkındaki bu ifadeler ve o yıllarda kimin görevde olduğuna dikkat etmemesi, dediği doğru olsa bile Sohbe’de ve diğerlerinde bu bilgilerin düzeltilmiş olduğundan da haberdar olmaması, ciddî şekilde yanılmasına yol açmıştır. Bu durumda da onun dayandığı, “şairin hatt-ı destiyle olan ve Sohbe’nin bir bahsini ihtiva eden mecmuanın bulunduğu Baki Bey’in hususî kütüphanesindeki eserin”⁴⁴ bilgilerinin herhangi bir hükmü kalmamaktadır.

H. Hâdimî’nin cenazesini yıkama meselesine gelince, Türk tarihinin büyük âlimlerinden birisi olup, yaşadığı yeri cazip bir ilim merkezi hâline getiren Hâdimî’nin verdiği eserlerin yanında, yetiştirdiği pek çok talebe de müftü, müderris vb. olarak Osmanlı ülkesinin dört bucağına dağılmıştır. Fazlasıyla hak ettiği ünü her tarafa yayılmış böyle bir şahsiyetle ilgili yapılan ciddî araştırmalarda,⁴⁵ tabiatıyla da ilk elden kaynak sayılabilecek eserlerde⁴⁶ bahsedilen gasl hâdisesine yer verildiğine rastlayamadık. Bu meselenin, H. Özönder Hocamızın da dikkat çektiği gibi daha ziyade Hadimliler arasında yıllardan bu yana anlatılagelen bir menkabe⁴⁷ olduğu kuvvetle muhtemeldir. Nitekim bu hususa herhangi bir

⁴² Şeyh Gâlib’in Köseç Ahmed Dede’nin ölümünden en geç 6 yıl sonra, yani 1783’te çile çıkarmak üzere Konya’ya gittiği, Sohbe’sini de 1788’lerde yazdığı [Bkz. Esrar Dede, *a.g.e.*, s.377-382; İ. Kutluk, “Şeyh Galib ve as-Sohbet-üs-Sâfiyye”, *İÜFTDED III/1-2 (Kasım 1948)*, s.32-3; N. Okçu, *a.g.e.*, s.4-5; S. Yüksel, *Şeyh Gâlib, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara 1980 s.11-7,53; A. Alparslan, *Şeyh Gâlib*, Ankara 1988, s.38-9] düşünülür, olayların; Gâlib’in zihninde bir karışıklık olduğuna dair bir emareye rastlanmaksızın naklediliş tarzı da göz önünde bulundurulursa, bu üslûbun 50 yıl önceki hâdiselerin anlatım şekline uymayacağı kendiliğinden anlaşılabilir.

⁴³ Sahih Ahmed Dede, *a.g.e.*, s.333; A. Gölpınarlı, *Mevlâna’dan Sonra Mevlevîlik*, s.153,170

⁴⁴ S.N. Ergun N. Elgin’in zikrettiği bu ifadeleri, *Şeyh Galip, Hayatı ve Eserleri*, (1935 ve 1936) adlı eserlerinde s.22-23 nu.1’de kaydeder. Ancak 1932 baskısındaki “Köseç Ahmed’in 1144 yılı ...” ile ilgili rivayetine yer vermez.

⁴⁵ Bkz. M. Önder, *Büyük Âlim Hz. Hâdimî (Hayatı ve Eserleri)*, Ankara 1969, s.6vd; V. Ertan, “Mevlâna Müftü Ebû Saîd Muhammed Hâdimî”, *Diyanet Dergisi XXIV/3 (Temmuz-Eylül 1988)*, s.89-94; Y. Küçükdağ, “Hadimî Medresesine Dair Bir Vakfiye”, *Vakıflar Dergisi*, S.XXVII (1998), s.79-94; İ. Sak, “Osmanlı Döneminden Günümüze Hadim”, *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4 (1997), s.169-180; Z. Güler, “Bir Osmanlı Âlimi Olan Hâdimî Üzerine Düşünceler”, *İlim ve Sanat*, S.42 (Ekim 1996), 87-89; R. Ayvalli, “Hâdimî’nin İlmî Şahsiyetinin Teşekkülüne Tesir Eden Âmiller”, *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2 (1993), s.113-9; M. Yayla, “Ebû Saîd Mehmed Hâdimî”, *DİA XV*, s.24-6

⁴⁶ Örnek olmak üzere bkz. *Osmanlı Müellifleri I*, s.296-8; *Sicill-i Osmanî III*, s.999

⁴⁷ H. Özönder, *Konya Velileri*, Konya 1993, s.229-30. Nitekim halk arasında aralarında yıllar, hatta asırlar olmasına rağmen, sevilip sayılan büyük zatların birbirlerinin çeşitli hizmetlerine, yardımlarına vb. koştuğuna dair menkabe tarzında pek çok hikâyenin anlatıldığına şahit olun-

kaynak zikretmeyen N. Elgin'in dışında Hâdimî sülâlesinden olan birinin eserinin me'haz gösterilmesi, onun da *Şeyh Mehmed Trabzonî* demesi⁴⁸ hâdisenin tutarsızlığına başlı başına bir delil olabilir. Bu husus bir yana bırakılır ve şayet aralarında şimdilik bilemediğimiz başka münasebetler de yoksa, böyle bir rivayetin bazı eserlerde yer almasında, Köseç Ahmed'in; muasırı bulunduğu Ebû Saîd Mehmed Hâdimî'nin bahsi geçen risalesini şerh etmesinin ve Mevlevîliğe intisabından önce de (Hz. Hâdimî'nin de müntesibi bulunduğu) Nakşibendî tarikatı mensubu olmasının önemli payı olmalıdır. Bunun yanı sıra biraz zayıf ihtimal olmakla birlikte, Hâdimî hazretlerinin oğlu Abdullah Hâdimî her ne kadar 1192 (1778) yılında vefat etmiş olarak görünüyorsa da,⁴⁹ şayet ölüm tarihi bir yıl veya birkaç ay sonraya kaydırılmış ise, bu taktirde de Ahmed Dede'nin Abdullah Hâdimî'yi yıkamış olması, bu meselenin de sonradan şöhretinden dolayı 15 yıl önce vefat eden babası Hz. Hâdimî'ye atfedilmesi, çok imkânsız bir durum olmasa gerektir.⁵⁰

Sonuç olarak, hac farîzasından vazgeçip Konya'da kalan, Nakşî iken Mevlevîliği tercih eden ve Hz. Mevlana'nın yakınına defnedilme şerefine de nail olan Trabzonlu Köseç Ahmed Dede ile, Şeyh Gâlib gibi şöhret sahibi bir zatın ilgilenmesi dahi, onun Mevlevîlik tarihi içerisindeki yerini ve önemini göstermeye yeterlidir. Ne var ki şimdiye kadar, Mevlevîlik âdâbına dair kıymetli eseri Tuhfe'nin ve Gâlib'in şerhi olan Sohbe'nin öneminin farkına varılmaması ve onun hakkında bu eserlerde verilen bilgilerin de yeterince değerlendirilmemesi, Trabzonlu Köseç Ahmed Dede'nin sadece ad ve lâkap benzerlikleri yüzünden adaşları ile karıştırılmasına yol açmıştır. Bu da tabiatıyla eserinin de şahsının da lâyük olduğu değeri bulmasını engellemiştir.

Bu çalışma ile, âlim, ârif ve zarif bir kişi olan Trabzonlu Köseç Ahmed Dede'nin; Ahmed adını ve Köseç lâkabını taşıyan diğer şahsiyetlerden, yeni belge ve bilgiler ışığında 1191 (1777) yılı sonlarında vefat etmiş olmasıyla da ayrıldığı ortaya konması, kendisinin ve eserinin hak ettiği ilgiyi görmesini de sağlayacaktır. ©

maktadır. Menkabelerin iyi bir tenkit süzgecinden geçirilip diğer kaynaklarla da takviye edildikten sonra değerlendirilmesi gerektiği hakkında bkz. F. Köprülü, "Anadolu Selçukluların Tarihinin Yerli Kaynakları", *Bellekten VII/ 27 (Temmuz 1943)*, s.421vd; A.Y. Ocak, *Kültür Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara 1992, s.28vd.

⁴⁸ N. Hadimioğlu, *a.g.e. I*, s.112; Bundan naklen S. Gökteş, *a.g.e.*, s.25

⁴⁹ Bkz. *Osmanlı Müellifleri I*, s.298; N. Hadimioğlu, *a.g.e. I*, s.89,120; S. Gökteş, *a.g.e.*, s.23-4; F. Koca, "Abdullah Hâdimî", *DİA XV*, s.24

⁵⁰ Nitekim eskiden büyük âilelerde genelde herkes tarafından bilinen dedelerinin lâkabını belge ve kitaplara yazma geleneğinin olduğu ve Hz. Hadimî'nin -1903'te hâlen görevde bulunan- torunu Numan Efendi'nin; babası olarak, Seyid Mehmed Efendi yerine, dedesinin adının vakfiyede yer aldığı tespitini hususunda bkz. Y. Küçükdağ, *a.g.m.*, s.81-2

KAYNAKLAR

- AKBULUT, Ömer, *Trabzon Şairleri*, Trabzon 1952
- AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimâî Tarihi I*, İstanbul 1995
- ALPARSLAN, Ali, *Şeyh Gâlib*, Ankara 1988
- AYVALLI, Ramazan, "Hâdimî'nin İlmî Şahsiyetinin Teşekkülüne Tesir Eden Âmil-ler", *S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.2 (1993), s.113-9
- BAĞDADLI İSMAIL PAŞA, *İzâhu'l-Meknûn fî Zeyl-i alâ Keşfi'z-Zünûn I*, (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1364/1945
- BAKIRCI, Naci, *Mevlevî Mezar Taşları*, Konya 2005
- BURSALI MEHMED TAHİR, *Osmanlı Müellifleri I*, İstanbul 1333
- ÇELEBİOLU Âmil, "Anadolu'nun Türkleşmesinde Mevlâna'nın Rolü", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, S.5 (1989-90), s.223-48
- ÇIPAN Mustafa, "Mevlevîlik Terimleri", *Konya'dan Dünya'ya Mevlâna ve Melevîlik*, Konya 2002, s.165-178
- ELGİN, Necati, "Konya İlim Muhitinde Yetişen Trabzonî Şeyh Ahmed Dede (Mesnevihan, Mutasavvıf, Şair, Fakih ve Müellif)", *Konya Anıt Dergisi II/24 (Ocak - Şubat 1959)*, s.10-12
- ERGUN, Sadeddin Nüzhet, *Şeyh Galip*, İstanbul 1932
- , *Şeyh Galip, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1935, 1936
- ERTAN, Veli, "Mevlâna Müftî Ebû Saîd Muhammed Hâdimî", *Diyanet Dergisi XXIV/3 (Temmuz - Eylül 1988)*, s.89-94
- ESRAR DEDE, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, (nşr. İ. Genç), Ankara 2000
- FÜRÜZANFER, Bediuzzeman, *Mevlâna Celâleddin*, (nşr. F.N. Uzluk), İstanbul 1963
- GORDLEVSKİ, Vladimir, *Anadolu Selçuklu Devleti*, (nşr. A. Yaran), Ankara 1988
- GÖKTAŞ, Salih, *Ebû Saîd Muhammed el-Hadimî (ks) ve Hadim*, Konya 1985
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, *Konya Mevlâna Müzesi Yazmaları Kataloğu II, III, IV*, Ankara 1971, 1972, 1994
- , *Mevlâna'dan Sonra Melevîlik*, İstanbul 1953, 1983
- , *Şeyh Galip, Hayatı, San'atı, Şiirleri*, İstanbul 1953
- , "Şeyh Galib", *İA XI*, s.462-7
- GÜLER, Zekeriya, "Bir Osmanlı Âlimi Olan Hâdimî Üzerine Düşünceler", *İlim ve Sanat*, S.42 (Ekim 1996), s.87-89
- "Hadîkatü'l-Ervâh", *Türk Dünyası Edebiyatı Ansiklopedisi IV*, İstanbul 1981, s.5
- HADİMİOĞLU, Numan, *Hadim ve Hadimliler Bibliyografyası I*, Ankara 1983
- HORATA, Osman, *Esrar Dede, Hayatı-Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı*, Ankara 1988
- İBÜNLEMİN MAHMUD KEMAL İNAL, *Son Hattatlar*, İstanbul 1970
- KARABULUT, Ali Rıza, *İstanbul ve Anadolu Kütüphanelerinde Mevcut El Yazması Eser-ler Ansiklopedisi I*, Kayseri ?

- KAYAOĞLU, İsmet, "Mevlevî Derviş Ahmed Dede'nin et-Tuhfetü'l-Behiyye Adlı Eseri ve Çevirisi", *S.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.5 (1994)'ten Ayrı Basım, s.1-34
- KOCA, Ferhat, "Abdullah Hâdimî", *DİA XV*, s.24
- KONYA MEVLÂNA MÜZESİ İHTİSAS KÜTÜPHANESİ; 1691, 1738, 2138, 2912, 4018 ve 6564 numaralı Yazma Eserler ile 974 nu.da kayıtlı mezar taşı kitabesi
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara 1994
- , "Anadolu Selçukluların Tarihinin Yerli Kaynakları", *Belleten VII/ 27 (Temmuz 1943)*, s.379-522
- KUTLUK, İbrahim, "Mevlevîliğe Dâir İki Eser", *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi II/3-4 (Mayıs 1948)*, s.289-300
- , "Şeyh Galib ve as-Sohbet-üs-Sâfiyye", *İÜEFTDED III/1-2 (Kasım 1948)*, s.21-47
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Hadimî Medresesine Dair Bir Vakfiye", *Vakıflar Dergisi*, S.XXVII (1998), s.79-94
- MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî I, III*, (nşr. N. Akbayar - S.A. Kahraman), İstanbul 1996
- MENGİ, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 2005
- MÜSTAKİM-ZÂDE SÜLEYMAN SA'DEDDİN EFENDİ, *Tuhfe-i Hattatîn*, (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal İnal), İstanbul 1928
- , *Mecelletü'n-Nisâb*, (Tıpkıbasım), Ankara 2000
- OCAK, Ahmet Yaşar, *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûflîlik: Kalenderîler*, Ankara 1992
- , *Kültür Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*, Ankara 1992
- OKÇU, Naci, *Şeyh Galib I*, Ankara 1993
- ÖNDER, Mehmet, *Büyük Âlim Hz. Hâdimî (Hayatı ve Eserleri)*, Ankara 1969
- ÖZÖNDER, Hasan, *Konya Velîleri*, Konya 1993
- SAHÎH AHMED DEDE, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, (nşr. C. Zorlu), İstanbul 2003
- SAK, İzzet, "Osmanlı Döneminden Günümüze Hadim", *S.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.4 (1997), s.169-180
- ŞEYH GALİB, *Hüsn ü Aşk*, (nşr. A. Gölpinarlı), İstanbul 1968
- , *es-Sohbetü's-Sâfiyye*, S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM) Arşivi nu.49
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ, *Kâmûs-ı Türkî*, (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1317
- TRABZONLU KÖSEÇ AHMED DEDE, *et-Tuhfetü'l-Behiyye fi't-Tarîkati'l-Mevleviyye*, S.Ü. Selçuklu Araştırmaları Merkezi (SÜSAM) Arşivi nu.46
- , *Tuhfetü'l-Ahbâb fi's-Sülûk-i ilâ Tarîki'l-Ashâb*, Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi, Âşîrefendi Koleksiyonu, nu.422/3 (v.149b-170b)

- UZ, Mehmet Ali, *Sultânü'l-Ulema Baha Veled'den Günümüze Konya Âlimleri ve Velîleri I*, Konya 1993
- , *Sultânü'l-Ulema Baha Veled'den Günümüze Konya Âlimleri ve Velîleri*, Konya 2004
- ÜREMİŞ, Ali, *Türkiye Selçuklularında Tasavvufî Hareketler*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 1998
- YAYLA, Mustafa, "Ebû Saîd Mehmed Hâdimî", *DİA XV*, s.24-6
- YILMAZ, Ahmet, *Mecelletü'n-Nisâb Fihristi*, Konya 2000
- YÜKSEL, Sedit, *Şeyh Gâlip, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Ankara 1980